

SOCIALPÆDAGOGIK OG INKLUSION

-OM AT VIDE HVAD DER EKSKLUDERER
FOR AT UDVIKLE EN SOCIALPÆDAGOGIK
DER INKLUDERER

Videncenterleder Bent Madsen

www.nvie.dk

Salamanca-erklæringen

UNESCOs verdenskonference 1994

'Almindelige skoler, som har denne inklusive orientering, er det mest effektive middel til at bekæmpe diskrimination, skabe trygge fællesskaber, bygge det inklusive samfund og opnå uddannelse for alle.'

'Inklusiv skolegang er det mest effektive middel til at skabe solidaritet mellem børn med særlige behov og deres jævnaldrende. At flytte børn permanent til specialskoler - eller specialklasser eller særlige afsnit inden for en skole - skal være undtagelsen, som kun kan anbefales i de få tilfælde, hvor det klart er demonstreret, at undervisning i almindelige klasser ikke opfylder et barns uddannelsesmæssige eller sociale behov, eller når hensynet til barnet eller andre børn kræver det.'

Lille Johan er en brobygger

**Københavnske forældre
vælger i stigende grad at
sende deres børn i multi-
etniske daginstitutioner**

Urban 12. marts 2008

"Johan leger med børn af mange forskellige nationaliteter hver dag. Og det håber jeg, han bliver ved med – både i børnehaven, hjemme og i skolen," siger Josephine Beissey.

Hun bor i Valby og har som et stigende antal forældre i hovedstadsområdet valgt at sende sit barn i en daginstitution, der lægger vægt på mangfoldighed.

"Det er berigende for hele familien, at Johan går i en daginstitution, hvor blandingen af børn ligner det kvarter, vi bor i. Vi møder forældre fra forskellige etniske grupper, som vi måske ikke ellers ville have mødt – og tror på, at Johan får nemmere ved at begå sig blandt mange forskellige kulturer."

PLADS FOR ALLE

5. Februar 2009 fik Vesterbro en ny plads med navnet *Plads For Alle*. Pladsen ligger i Kødbyen mellem PH Cafeen, Sundhedsrummet og Cafe Dugnad. Alle på plads eller plads for alle?

FN-konventionen om handicappedes rettigheder (2006)

ARTIKEL 24 OM UDDANNELSE:

Børn med handicap har ret til uddannelse på lige fod med alle andre
Regeringerne skal sikre at

- der findes et inkluderende uddannelses-system på alle niveauer med livslang læring
- mennesker med handicap på grund af deres handicap ikke udelukkes fra det almindelige uddannelsessystem
- der ydes individuel støtte i et miljø, der fremmer indlæring og social udvikling i overensstemmelse med en målsætning om fuld inklusion

DEFINITIONER

Funktionshæmning: fysisk/psykiske hæmninger i livsudfoldelse

Handicap: de sociale konsekvenser af funktionshæmningen, der opstår i mødet med omgivelserne

Børn med hindringer - og forhindringer i deltagelse

- *Det individuelle perspektiv:*

Børn med særlige behov – børn med vanskeligheder

Udviklingsopgaven placeres hos barnet

EX: Et barn med (varig) nedsat funktionsevne

- *Det sociale perspektiv:*

Børn med forhindringer – børn i vanskeligheder

Udviklingsopgaven placeres i omgivelserne

EX: Et barn med handicap

Eksklusions-processer virker på mange niveauer

- **Samfund**

Vidensamfund: fra udvikling til læring
De moderne kompetencer (præstationer)

- **Forvaltning**

Skarp opdeling mellem normal- og specialområde
Særlige planer, metoder og miljøer for særlige børn (parallel-samfund)

- **Profession**

Professionel definitionsmagt
Inklusion er en individuel opgave
Professionelle relationer erstatter børns indbyrdes relationer

- **Institution**

Mangel på differentierede fællesskaber
Børn skal være institutionsparate
Isolation fra omverdenen

- **Fællesskab**

Udelukkelse fra deltagelse i betydningsfulde sociale arenaer
Hierarkier med social devaluering
Manglende fællesskab om børn skaber mindre fællesskab mellem børn

- **Individ**

Fokus på individuelle egenskaber
Individuelle 'børnebeskrivelser'
Problemidentiteter (diagnostisk adfærd)

MICHAEL – ET EKSKLUSIONS-RAMT BARN PÅ FIRE ÅR (1)

Michael er en spinkel og vagtsom dreng på fire år. Han er altid opmærksom på de voksnes humør og deres kontakt til ham. Han reagerer impulsivt i mange situationer og råber ad de andre børn, når han bliver vred. Han reagerer voldsomt over for pædagoger i en grov og truende tone.

Pædagogerne er rådvilde over for Michael. De kan ikke forstå hans afvisende reaktioner og hans voldsomme udfald mod de andre børn. Han reagerer næsten altid negativt på andres kontaktforsøg. Han bliver let frustreret og slår ofte ud efter de andre børn. Når det bliver for voldsomt skælder de ham ud og sætter ham på en stol så han kan falde til ro. De mener at moderen ikke giver ham den nødvendige omsorg og at han har taget magten derhjemme.

De andre børn henvender sig ikke til Michael, som for det meste leger for sig selv. De er bange for ham og er utrygge ved hans reaktioner. Når han prøver at komme ind i en gruppe går legen i stå og de andre børn finder sammen i nye grupper – uden Michael.

Hans mor Lone bliver tit vred på ham – og sommetider tager hun hårdt fat i ham og råber højt. Hun kan ikke holde ham ud, når han klynker eller kræver opmærksomhed. Hun skælder tit ud på pædagogerne, når hun møder andre forældre. Og kommer ikke til møder i børnehaven.

Pædagogen Mona er den der er mest sammen med Michael. Hun prøver at vinde hans tillid ved at gå ind i hans alene-lege. De andre pædagoger mener dog at Mona skulle være mere konsekvent - at hun er for eftergivende.

MICHAEL – ET EKSKLUSIONS-RAMT BARN PÅ FIRE ÅR (2)

Parallele eksklusions-processer:

Han bliver ekskluderet af institutionens fællesskab ved at blive straffet med afvisninger som led i en adfærdsregulering.

Hvad lærer Michael?

Han ekskluderes af de andre børn, der handler solidarisk med pædagogerne, som de tager som modeller for sociale handlinger.

Hvad lærer børnegruppen?

Hans mor ekskluderes af pædagogerne, fordi de mener at det er moderen der svigter derhjemme. Og at hun skal forandre sig.

Hvad lærer moderen?

Pædagogen, der søger at forstå Michael bliver ekskluderet af sine kolleger. *Hvad lærer pædagogen?*

Social devaluering er en proces:

- 1. Personen iagttages i et socialt samspil**
  - adfærden i konkrete situationer vækker undren og bekymring
- 2. Personen udpeges og defineres som anderledes**
  - beskrivelser systematiseres i en generel karakteristik
- 3. Personen sammenlignes med det normale**
  - anderledeshed defineres som personlig egenskab (i forhold til andre)
- 4. Personens adfærd kategoriseres (fx i en diagnose)**
  - omgivelserne møder ikke barnet men dets afvigende adfærd
- 5. Personen identificeres med en gruppe**
  - der sker en af-personalisering: barnet ses som repræsentant for en gruppe
- 6. Personen tildeles mindreværdige roller**
  - barnet taber kontrol og mødes med negative forventninger

Sociale og kulturelle normalitetsforventninger i daginstitution og skole

Det selv-refleksive barn:

1. Social orden – kreativ selvstændighed
2. Sproglige ledsagehandlinger (samtalepartner)
3. Beherske skift i sociale arenaer
4. Selviagttagelse og selvintrospektion
5. Selvmarkering – social indføling (empati)
6. Barnlighed – voksenhed

At være aktiv (rette sted, rette tid, rette måde)

Det normale er at være god til noget - og vide, hvad det er!

TOBIAS:

'Jeg er rigtig god til at tegne, jeg er god til at lege og jeg er god til at spise mad. Jeg er også god til at svinge mig, så er jeg ikke så god til at hoppe højt, og så ved jeg ikke hvornår regnen kommer – det er jeg også dårligt til'

MIKKEL:

'Jeg er god til at lave gymnastik, og så er jeg også god til at lege og finde på gode lege. Jeg er ikke så god til at lave hip-hop. Så er jeg heller ikke så god til at klatre i træer, og heller ikke så god til at høre efter'

Rapport fra Daginstitutionen Dragen, Gentofte Kommune, 2004

Ekklusionens faglige kultur

En lærer har i længere tid oplevet problemer med sin undervisning. Der opstår hele tiden konflikter mellem børnene, så det er umuligt for dem at koncentrere sig om opgaverne. I dag er det helt slemt. Læreren kigger ud over klassen og får øje på Emil, der løber rundt og generer de andre grupper. Sådan har det været med Emil siden han startede som ny i femte klasse. Læreren henvender sig til PPR, der herefter tester Emil. Den viser at Emil ikke kan bevare koncentrationen i mere end 5 min. Han handler impulsivt, og uden forståelse for andres behov. Hans faglige niveau er ikke alderssvarende. Han er hyperaktiv og derfor støttekrævende. På skolen findes en klasse for hyperaktive børn, som Emil henvises til. På skolen findes ikke lærere, der har erfaringer med at undervise hyperaktive børn i normale klasser. Emil fortsætter sin skolegang i en specialklasse for børn med udad-agerende adfærd.

ET TYPISK EKSKLUSIONSFORLØB:

- Årsagen udpeges (Emil)
- Et fælles problem individualiseres
- Diagnose: problemet italesættes som en personlig egenskab
- Vanskeligheder *for* barnet omtales som vanskeligheder *i* barnet
- Emils særlige behov defineres som identiske med skolens struktur
- Der skabes et særligt sprog for særlige børn med særlige problemer i særlige foranstaltninger
- Alternative handlespor udelukkes

På vej mod en ekskluderende skole?

Capacent Epinion for dagbladet Information (29.08.08)

- Hvad betyder det efter din mening for undervisningen at flere elever med særlige behov skal rummes i den almindelige undervisning?
63 %: Det sænker kvaliteten af undervisningen
- Der bør indføres niveau-delning i folkeskolens undervisning i centrale fag som dansk og matematik
61%: Helt enig
- Ville du overveje at sætte dine børn i privatskole, hvis der var for mange vanskelige og urolige børn i deres folkeskole?
65 %: Ja, helt sikkert
- Der er for lidt disciplin i folkeskolen
64%: Helt enig

Grænser med nye betydninger

Det moderne samfund

- Industrisamfund

Segregering i institutioner

Holde afvigerne inde

Sikre normalitet, orden

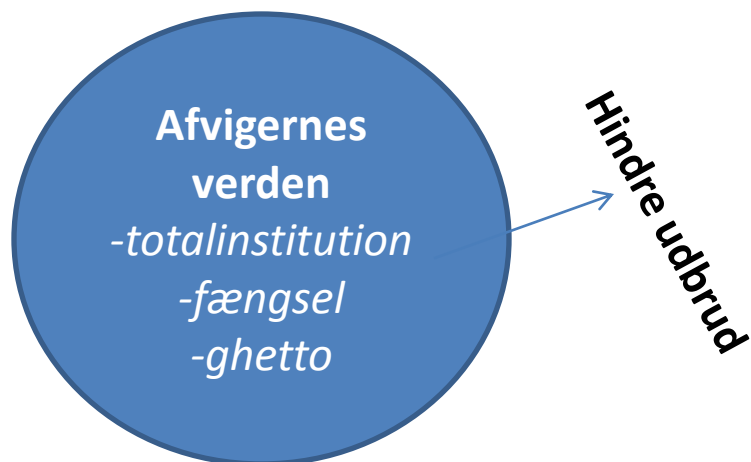
Det senmoderne samfund

- Vidensamfund

Eksklusion fra deltagelse

Lukke afvigerne ude

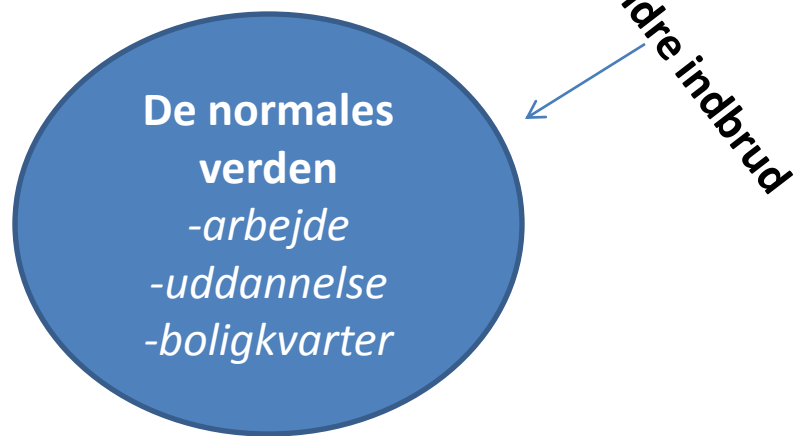
Sikre status, anseelse

Stor vilje til integration

Reduktion af forskellighed

Tydelige grænser, kan brydes

Svækket vilje til integration

Stor tolerance for ulighed

Flydende grænser, svære at bryde

Inklusion – retorik eller virkelighed?

INKLUSIONENS RETORIK:

- Det rummelige samfund er et samfund med plads til alle – uanset menneskers sociale, kulturelle, etniske og økonomiske baggrund.

VIRKELIGHEDEN ER OGSÅ:

Nul-tolerance (zero-tolerance)

normalitetsbegreber indsnævres, når målgrupper udpeges:

- 'Multikulturalismens opgør med autoriteter er gået for vidt. Alt for vidt. Og det skal standses. Respekt og nul-tolerance over for asocial adfærd skal vise vejen. Helt nede i det små, for så forsvinder det i det store'

(Borgmester, Kbh. Kommune, Søren Pind. Ekstra Bladet 2008)

- 'Problemet for mange unge er at de har fået for meget socialpædagogik'
Lene Espersen, justitsminister
- Sikrede afdelinger for 12 – 15 årige
- Stuearrest i 4 døgn til 10 – 12 årige
- Projekt 'Den Korte Snor' for 10 – 12 årige - mandsopdækning af 25 børn i skole og fritid
- Eftersidning fra 0. klasse
- 'Unge med negativ adfærd' (forældre- og unge pålæg)
- Opgør med den rummelige skole
- Antallet af børn med diagnoser inden for autisme-spektret er 3-doblet (2001-08)
- Stigning på 48 % i antallet af henvisninger til vidtgående specialundervisning (1997-2007)

Begrebet rummelighed

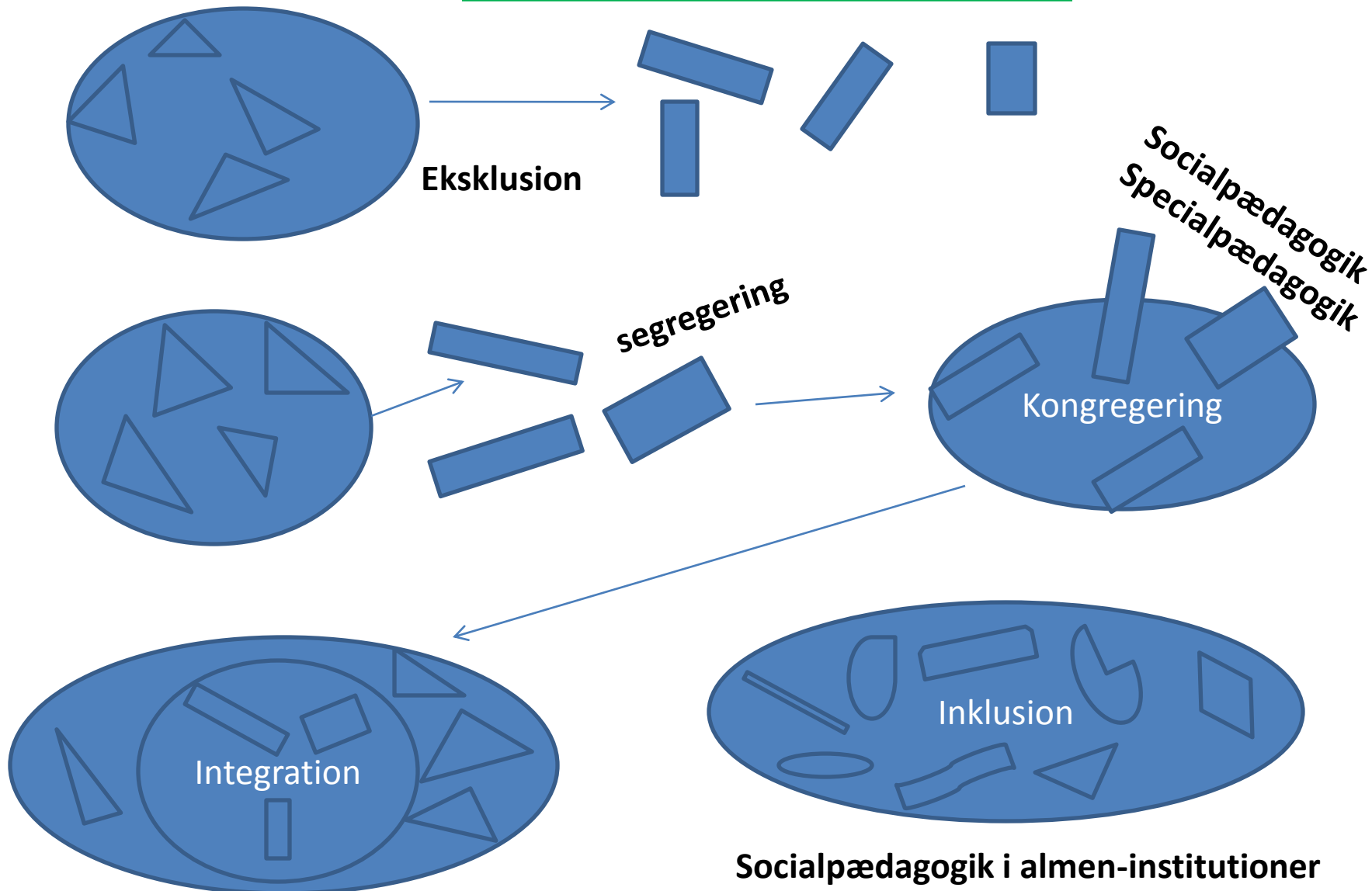
En politisk vision om et samfund med plads til alle, grundfæstet i FN-erklæringer og konventioner, uanset særlige behov, køn, klasse, religion, etnicitet

- Rummelig daginstitution, skole, arbejdsmarked
- Rumlig udvidelse af 'den normale praksis'
- Man kan være tilstede i samme rum og samme fællesskab uden at være inkluderet:
ca 15 % på 'tålt ophold' (risiko-børnene)

Inklusion – et fagligt begreb

- Udvide og differentiere forestillinger om 'det normale'
- Skoler og daginstitutioner skal afspejle social diversitet
- Deltagelse er en lovfæstet rettighed – medborgerskab
- Fællesskaber kan udvikles lige som individer kan det
- Skabe adgang til differentierede fællesskaber
- Social og kulturel diversitet kræver tværfaglighed
- Ressourcerne skal komme til børnene – ikke omvendt

Centrale begreber

Socialpædagogik i almen-institutioner

To perspektiver på forholdet mellem individ og fællesskab

INTEGRATION

Afvigelse defineres individuelt
Intervention over for individet
Resurser tilføres individet
Normalisering (ensartethed)
Forskellighed som problem
Udvikling -identitet - behov
Integration kræver segregering

INKLUSION

Afvigelse defineres relationelt
Intervention i det sociale miljø
Resurser tilføres fællesskabet
Diversitet (mangfoldighed)
Forskellighed som resurse
Læring -deltagelse-medborger
Inklusion - at undgå eksklusion

Socialpædagogiske kerneområder

1. Anbragte børn og unge (ca. 14.000)

- - 156 døgninstitutioner (20 børn gennemsnitligt) 40 % i intern skole
- - 350 opholdssteder (5 børn/unge gennemsnitligt) 35 % i intern skole
- - 45 % i familiepleje
- - 2/3 med diagnosen omsorgssvigt og tidligt følelsesmæssigt skadet
- - anbringelse i sig selv løser ikke barnets og familiens problemer (SFI 2008)

2. Mennesker med funktionshæmning (handicapområdet)

- - botilbud (pensionater, bofællesskab, egen bolig - dagcentre- og aktivitetscentre)
- - FN-konvention om ligebehandling af handicappede

3. Udsatte og sårbare voksne

- - mennesker med misbrug, hjemløse, psykiske lidelser (socialpsykiatri)
- - væresteder, skæve boliger, herberger, opgangsfællesskaber
- - fra intervention til 'service'

4. Forebyggende indsatser - socialpædagogik på almen-området

- - daginstitutioner og børn med særlige behov (basispladser, familiepladser, specialinstitution)
- - udvidet forældresamarbejde - dagbehandlingstilbud
- - opøgende socialpædagogik i belastede miljøer og boligområder
- - socialpædagogik i almenpædagogiske institutioner

Hvad er socialpædagogikken rettet mod?

Socialpædagogiske indsatser er rettet mod mennesker i udsatte positioner for at øge deres muligheder for deltagelse på de livsarenaer (fællesskaber) hvor livschancer fordeles (Madsen 2005)

- INDIVIDET (identitet)
- FÆLLESSKABER (socialt, kulturelt, fagligt, politisk)
- RELATIONER (individ – fællesskab)
- FÆLLESSKAB OG OMVERDEN (institutionen)
- BETYDNINGSSINDHOLD (mening og aktiviteter)

Kodeord for forandring af socialpædagogikken

- Fra integration (rummelighed) til inklusion (deltagelse)
- Udvidelse af normalitetsbegrebet
- Socialpædagogik – fællesskabets pædagogik
- Deltagelse er en rettighed – uanset særlige behov
- Diversitet er et princip for pædagogik og læring
- Kompetencer udvikles gennem læring
- Tværfaglighed som ny metakompetence
- Viden og andre resurser til rådighed i menneskers hverdagsliv
- Udpegning af målgrupper erstatter forebyggende indsatser
- Socialpædagogik vinder indpas i almen-institutioner
- Flere opgaver defineres som 'ordensskabende opgaver'

Fællesskaber på institutionelle betingelser (3)

Hvilke institutionelle identiteter er til rådighed for børn på en socialpædagogisk fritidsinstitution? *(Katrine Vitus Andersen 2006):*

- Institutionen bidrager selv til at gøre børnene 'foreningsløse'
- Børnene tilbydes tre afviger-identiteter i socialpædagogerne fortællinger:
  - Farlige børn med en farlig fritid
  - Børn uden danske normer
  - Børn med farlige forældre
- Institutionen kan ikke tilbyde identitet som 'en almindelig ung'
- Grundlægger afvigerkarrierer

Fra særlige behov til særlige pligter

-udpegning af nye målgrupper

Barnets reform 2009 – 2012 (finanslovforlig 2009):

- 143 mill til 'centrale udfordringer i forhold til udsatte børn og unge'
- 26 mill til indsats over for børn, unge og voksne med ADHD
- Øget indsats over for 'unge med negativ adfærd'
  - 15 mill til nedbringelse af 'ulovligt skolefravær'
  - 9,5 mill til 'forældre pålæg' og fratagelse af børneydelser
  - 56 mill til indførelse af behandlingssystemet MultifunC
  - 39 mill til 'unge pålæg' (indførelse af handlepligter)

Indre kaos – ydre struktur

LEDER AF OPHOLDSSTED:

'Det er fra minut til minut. Der er ikke noget der hedder rammebrud her, fordi det forvirrer ungerne. De ved at de ankommer mellem kl. 8 og 8.30 om morgenen.

De ved at de må gå ind og tage nogle bestemte ting, sætte sig ned ved bordet og arbejde med det og lege med det. De ved at hvis de skal ud at gyngede, så spørger man en voksen. Vi har fire gyngere ved siden af hinanden, og hver gyngede har et nummer. Man siger, man går ud til gyngede nummer et, for ellers kan to elever komme op at slås om fire gyngere.'

*(Bryderup, Madsen og Perthou,
Danmarks Pædagogiske Universitet 2002)*

Ny pædagog på et opholdssted

'I starten var det nyt for mig, at vi skulle bygge så struktureret en hverdag op i undervisningen. Jeg havde to elever, hvor jeg prøvede at være mindre struktureret for at overlade noget initiativ til dem. Jeg fandt ud af at de blev meget usikre og nærmest bange for den her nye person, som ikke magtede at sætte retningslinjer. De var helt sikkert vant til noget andet og blev meget overraskede over at opleve usikkerheden omkring sig. Det er nok noget med at de søger den voksne, der kan beskytte dem mod usikkerhed.'

*(Bryderup, Madsen og Perthou,
Danmarks Pædagogiske Universitet 2002)*

INSTITUTIONSTYPER SOM LÆRINGSMILJØ

SERVICE-INSTITUTION	PLURALISTISK INSTITUTION	TOTAL-INSTITUTION
Lav forandrings-ambition Lav grad af intervention	Ambitioner om forandringer skifter fra arena til arena	Høj forandrings-ambition Høj grad af intervention
Individuelle valg af arena - Internt eller eksternt	Flere arenaer med forskellige mål, metoder og indhold	Én arena med samme mål, metoder og indhold
Omsorg og støtte til egne livsprojekter Vedligeholdende	Deltagelse på forskellige arenaer afspejler omverdenen Kompetence-udviklende	Behandling Beskyttende Kompenserende
Den kravs-frie institution Rettigheder	Samspil med omverdenen Individuelle aftaler	Professionelle relationer Pligter og regler

Fire relations-typer i socialpædagogisk arbejde

Stedfortrædende

Handler i den andens sted
Advokatorisk handlen

Kompenserende

Komplementær handling
Situations-perspektiv

Ledsagende

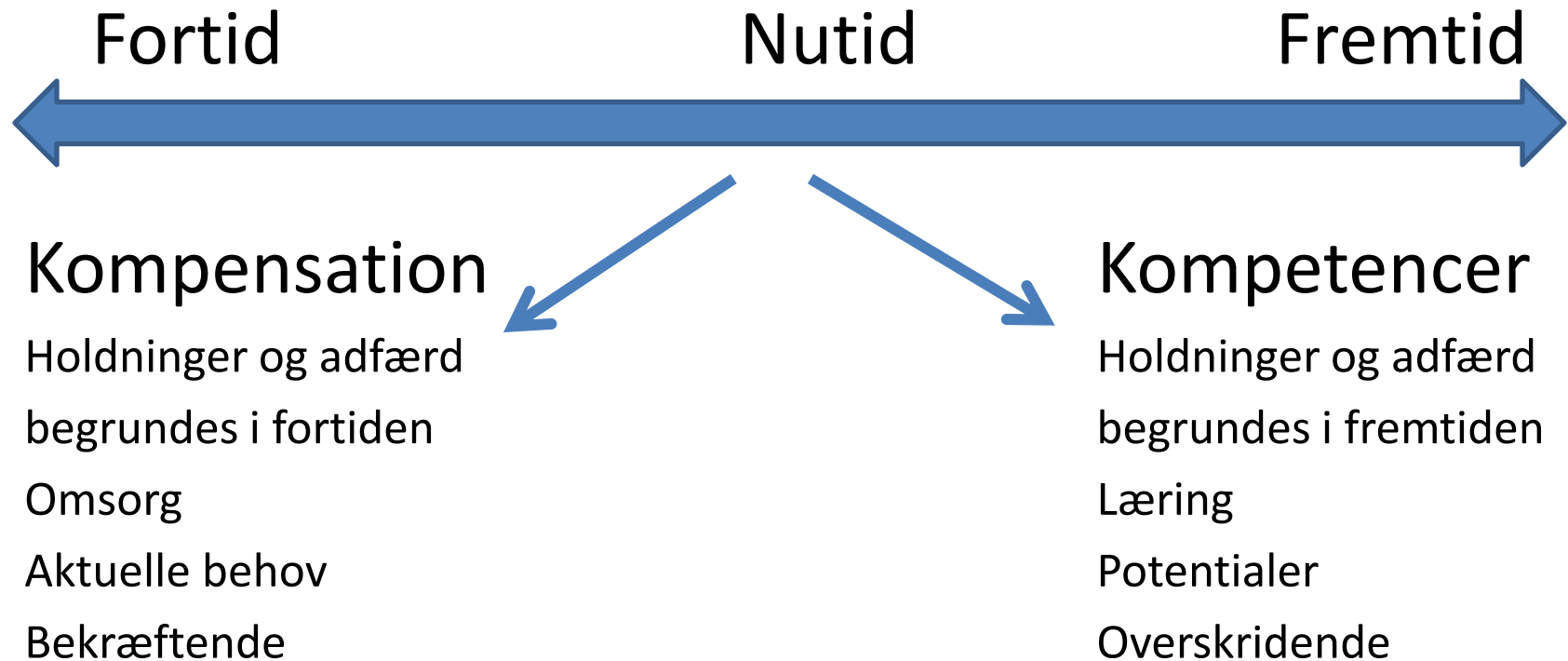
Parallel handling
Bekræftende tilstedeværelse

Foregribende

Fremtids-rettet handling
Læring og kompetencer

Kompensation - kompetencer

Orienteringspunkter i det socialpædagogiske arbejde

Pædagogens inkluderende roller

Viden og erfaringer fra Gentofte-projektet

'Daginstitutionen for alle børn' (2004 – 2008)

- Bevidsthed om, hvilken støtte hun tilbyder barnet
- Et spejl for barnets handlinger (vise, hvad barnet gør eller siger)
- En tolk, der oversætter signaler fra omverdenen
- En banebryder, der skaber veje for deltagelse.
- Tager ansvar for at gennemføre fælles aktiviteter (positionsskift)
- Samle på positive og vellykkede situationer
- Udvikle et inkluderende blik
- Kan kompensere for manglende anerkendelse i børnegruppen – delvist
- Oversætte de sociale spilleregler, der er adgangskriterier for deltagelse
- Have fokus på egen rolle og praksis (Er jeg selv en del af problemet?)
- Fokus på hverdagen i institutionen – og ikke kun på familie og opvækst
- Fællesskaber om børn skaber fællesskaber mellem børn

Det pædagogiske rum er komplekst

Mangesidighed	Meget af det der sker er forskelligt
Samtidighed	Meget af det der sker, sker samtidigt
Øjeblikkelighed	Noget af det der sker, sker hurtigt
Uforudsigelighed	Noget af det der sker er overraskende
Offentlighed	Alle kan se det, pædagogen gør

To forestillinger om tid

Monokron tid

Styrings-rationalitet (forvaltning)

Distance

Orientering mod procedurer,
planer og ressourcer

Teknisk rationalitet (styring)

Styring gennem tidsplaner

Spare tid (hurtighed)

Resultater tæller

Praksis er lineære handlinger

Uafhængig af kontekst

Polykron tid

Ansvars-rationalitet (professioner)

Nærhed

Orientering mod mennesker
og relationer

Værdi rationalitet (mening)

Styring gennem ansvar for opgaven

Vinde tid (langsomhed)

Processer giver mening

Praksis er multi-tasking

Afhængig af kontekst

Problemer i den socialpædagogiske faglighed

- Målperspektiver rækker ikke ud over institutionen som læringsarena
- Metoder ophøjes til målforestillinger (fx at opbygge stabile voksen-relationer)
- Metoder som fx relationspædagogik, miljøterapi, situationspædagogik og konsekvenspædagogik erstatter mere sammenhængende faglige teorier
- Fokuseringen på koncepter fremmer manualisering af socialpædagogikken
- Socialpædagogik udøves ikke med en fælles faglig reference-ramme på tværs af institutioner.
- Socialpædagogisk praksis tenderer mod at blive en individuel normativ praksis.
- Den faglige autonomi er svag når socialpædagoger optræder som assistenter for andre professioner (psykologer, psykiatere, læger, jurister)

Socialpædagogisk kernefaglighed

Målet er at skabe betingelser for en *fuldstændig deltagelse* på de livsarenaer, hvor livschancer fordeles:

- Undgå at medvirke til yderligere ekskludering (aflægge et professions-løfte)
- Skabe adgang til differentierede fællesskaber (magen til – forskellig fra)
- Etablere anerkendende fællesskaber (udvikle selvtillid, selvrespekt og selvværd)
- Bane veje for deltagelse på flere forskellige livsarenaer (sociale kompetencer)
- Vejlede i overgange mellem livsfaser, systemer og sektorer
- Støtte til 'de sårbare aktører' (ret til beskyttelse – ret til deltagelse)
- Handle mellem anerkendelse og intervention (selvbestemmelse og omsorg)
- Hjælpe mennesker til kontrol over egen livshistorie
- Inddrage erfaringer med både at være inkluderet og ekskluderet (et liv på grænsen)

BENT MADSEN:
Socialpædagogik
– *inklusion og integration i det*
moderne samfund
Hans Reitzels Forlag 2005

CARSTEN PEDERSEN (red.):
Inklusionens pædagogik
-mangfoldighed og fællesskab
Hans Reitzels Forlag 2009
(15. marts)